

JØRGEN ANDRESEN BØLLING

1792-1862

AF

PALLE BIRKELUND

Da den 63-årige andensekretær ved Det store kongelige Bibliothek i København, justitsråd Jørgen Andresen Bølling blev optaget som broder i Det kongelige københavnske Skydeselskab og danske Broderskab og i 1855 til ophængning i selskabets lokaler på Vesterbro skulle have lavet den for alle medlemmer obligatoriske skydeskive, lod han den forsyne med et maleri forestillende den skønne bibliotekssal i Frederik IIIs gamle biblioteks- og kunstkammerbygning på Slotsholmen, Det kongelige Biblioteks hjem (1673-1906¹). I skivens forgrund fik Bølling maleren til at anbringe en opslået bog på hvis blade man læser: Danmarks og min Stolthed! og denne kærlighedserklæring giver på en måde ledetråden i Bøllings liv.

Som 69-årig nåede han frem til at blive bibliotekets leder, og der var da gået netop et halvt århundrede siden han som ung student var trådt i dets tjeneste. Tilfældigt var det ikke at Jørgen Bølling valgte biblioteksvejen; længe før han knyttedes til Det kongelige Bibliotek var han fortrolig med hvad der rørte sig i denne institution, der siden 1788 havde haft teologen Daniel Gotthilf Moldenhawer som myndig og kyndig leder. Moldenhawer optog 1805 i sit hus en fattig 12-13-årig dreng, og i den næste snes år blev det Moldenhawerske hjem – om vinteren i Store Kannikestræde og om sommeren på landstedet Vilhelmsdal²) – et livligt og lykkeligt hjem for dette velbegavede plejebarn, hvis navn var Jørgen Bølling.

Hans forældre, Lars Andersen, efter sit fødested kaldet Bølling, og Pernille Sørensdatter havde truffet hinanden, medens Lars Andersen var møllersvend på Mols; de tog senere til København, hvor brylluppet i 1791 stod i Holmens Kirke. Parrets første hjem var i Hummergade, men inden længe flyttede man til Lille Regnegade, og her fødtes 29. august 1792 en søn der ved dåben i Nikolaj Kirke fik navnet Jørgen Andresen (formentlig

en skrivefejl for Andersen) Bølling. Hjemmet flyttede med ret korte mellemrum, ligesom Lars Bøllings erhverv synes at veksle en del, en overgang kaldes han øltapper, en tid var han favnesætter ved magistratens brændeudsalg; i de senere år var han formand for ligbærerne samt „Controlleur ved Comedien“, og hjemmet, hvori der fødtes vistnok ialt 14 børn, var fattigt. Pernille Bølling var uden tvivl en dygtig kone, ikke uden personlighed, og hun gjorde sit til at give børnene en god opdragelse. Ved hendes død i 1843 skrev historikeren L. Engelstoft til Jørgen Bølling og kondolerede ham med ordene: „Den gamle Kones Billede har noget interessant for min Erindring. Hun var en ægte Typus af en jævn, forstandig, værdig jydsk Kone“³⁾). Begge Jørgens forældre havde et vågent blik for drengens begavelse og trang til boglige sysler, og omend med store ofre blev det muligt for dem at få ham sat i en betalingsskole, nemlig det nyoprettede og i samtidens øjne meget moderne Schouboe'ske institut, en latin- og realskole ledet efter nye pædagogiske principper og med særlig vægt på at give eleverne praktiske kundskaber. Også skolens lærerkræfter var gode, og som bekendt var Grundtvig en tid lang historielærer ved institutet⁴⁾).

Jørgen Bølling var 10 år da han kom i institutet, og han begyndte i det der hed femte handelsklasse, da man på det tidspunkt ikke havde tænkt han skulle være student. Han artede sig udmærket i skolen og fik hurtigt de fineste vidnesbyrd fra sine lærere. J. M. Schiønfeldt skriver at „det Indtryk, enhver endog liden Erindring synes at gjøre paa ham, røber et godt og bøjeligt Hierte“, medens læreren J. A. Myhre betegner ham som „Udmærket flittig og sædelig“. En anden lærer finder at Jørgen Bølling er en af de bedste i klassen, „stedse særdeles vel forberedt paa sine Lectier og har en stor Færdighed i at kunne komme frem med, hvad han veed.“ J. Schreiber roser ham også, men tilføjer „dog vil han stundom snakke“, ligesom H. H. Bering lakonisk bemærker: „Løverdagen synes ej at være Bøllings gode Dag“. Det var således ikke mangel på fremgang, der var skyld i at drengen allerede i 1804 måtte tages ud af institutet, men derimod det triste forhold at faderen da mistede sit arbejde ved magistratens brændeudsalg, og et forsøg på at opnå tilladelse til at åbne eget ud-salg glippede. Heller ikke hans bestræbelser for at opnå en stilling som graverkarl på Assistentskirkegården kronedes med held⁵⁾).

Lars Bølling opgav imidlertid ikke håbet om at skaffe sin søn en god skolegang. På en eller anden måde kom han i forbindelse med professor Nic. Kall, der blev interesseret i sagen og igen henvendte sig til tidens førende skikkelse indenfor skole- og universitetsvæsen, universitetspatronen Frederik Christian, hertug af Augustenborg. Også han blev optaget

af den begavede Jørgen Bøllings ublide skæbne, skaffede ham ind i Metropolitanskolen, eller som den dengang hed Kiøbenhavns Cathedral-skole, og betalte til og med de fornødne skolepenge indtil en friplads blev opnået. Jørgen Bølling klarede sig fint også i den nye skole, og hvad bedre var, han sluttede inden længe et så varmt venskab med klassekammeraten Carl Moldenhawer, en søn af overbibliotekaren, at han blev

J. A. Bølling.
Daguerreotypi, Paris 1845.

inviteret til at holde sommerferie på Vilhelmsdal. Det varede kun kort tid inden drengen blev betragtet som søn af huset og optaget i hjemmet som plejesøn.

I 1810 dimitteredes han til universitetet som nr. 1 på sit hold. Han opnåede simpelt hen ug i alle fag. Rektor Niels Lang Nissens vidnesbyrd om den 18-årige student var da også meget rosende. Han omtaler Jørgen Bøllings heldige naturgaver og lykkelige hukommelse, hans interesse for skolefagene og hans æresfølelse og gode opførsel. Bølling fik en særlig medaille for den bedste eksamen, og da han næste år bestod den såkaldte Anden Eksamen blev resultatet det bedst mulige, nemlig *Laudabilis et publico encomio ornatus*, eller som det hed i daglig tale „indkaldt“. Bølling er sikkert ret hurtigt efter sin studentereksamen begyndt at gå plejefaderen til hånd på biblioteket og var i hvert fald beskæftiget der i 1811. I marts 1812 kunne Moldenhawer til stillingen som Copist ved Udlaaningsprotokollen indstille „*Studiosus Jørgen Andersen Bølling om hvis samvittighedsfulde Iagttagelse af enhver ham paaliggende Pligt jeg har*

havt Leilighed til, paa det fuldkomneste at overbevise mig. Som en meget talent- og haabefuld Søn af en retskaffen, men meget fattig Borger i Kiøbenhavn har jeg i hans 12te Aar taget ham i mit Hus, hvor han siden den Tid har nydt fuldkommen lige Behandling med mine egne Børn, men ogsaa stedse ved pligtmæssig Opførsel, Flid og Udmærkelse i alle de Universitets-Examina, han hidtil har underkastet sig, belønnet enhver paa hans Opdragelse og Dannelse anvendt Umage og Bekostning⁶⁾. Den 23. april forelå udnævnelserne, der medførte en gage på 200 rdl. om året, ikke 400 rdl., som Rasmus Rask den 24. juni bittert skriver i et brev til Johan v. Bülow på Sanderumgaard, hvori det hedder: „Ved ankomsten forefandt jeg et Brev, hvori jeg allernaadigst var udnævnt til Amanuensis ved Universitetsbiblioteket med 100 Rdr. fast aldeles afkortningsfri Gage aarlig, efter 4 Aars Tjeneste som Volontör. En ung Student Bölling, som nogle Uger før min Afrejse havde ført Protokollen paa Kongens Bibliotek er bleven Kopiist med 400 Rdr. aarlig for to Timers Arbejde om Dagen paa Kongens Bibliotek. Jeg tror aldrig, at jeg trives i mit Fædreland . . .“⁷⁾.

Ved siden af at passe sit arbejde på biblioteket og sine teologiske studier fik Bölling ogsaa tid til megen selskabelighed og samvær med sine studenterkammerater. Nært sluttede han sig til randersstudenten Hector F. J. Estrup, konseilspræsidentens fader, og venskabet varede til Estrups død i 1845. Estrup der en årrække var direktør for Sorø Akademi men i 1837 opgav denne stilling og flyttede til sin gård Kongsdal, er mest kendt for sine historiske arbejder, og det var Bölling der i 1851 – uden at det findes nævnt i værket – udgav hans samlede skrifter. Varmt venskab knyttede Bölling ogsaa med biskop Münters søn Balthasar der i næsten 45 år var knyttet til Holmens Kirke hvor han viede Bölling, døbte hans børn, og han levede længe nok til ogsaa at kunne holde begravelsestalen over sin ungdomsven⁸⁾. I den lærde koloni i Sorø havde Bölling iøvrigt foruden Estrup en række venner i Peder Hjort, Chr. Wilster og August Rothe. Denne sidste var søn af embedsmanden Chr. Rothe der 1811 købte godset Lerchenfeldt, og ogsaa her var Bölling en kærkommen gæst lige så vel som på Kalundborg Ladegaard der i de år ejedes af nordmanden Jac. Schnell. Ogsaa blandt sine kolleger på biblioteket fik Bölling, som det senere vil blive omtalt, en række gode venner, og i det Moldenhawerske hus hvor der var en fast selskabelig tradition, kendt som „Lørdags-aftener“, stiftede han bekendtskab med en række unge fra det københavnske borgerskab. Bölling underholdt gerne med sang og guitar-spil, han dansede fortrinligt og var en mester i at arrangere „tableauer“. Sammen med sin senere kollega ved biblioteket Just Mathias Thiele op-

trådte han engang i et tableau hvor de forestillede to børn fra et Hogarthsk stik. „Moderen havde vi ogsaa med. Kun Skade, at vi ikke havde Faderen og Oxen med, der, som De maaskee husker, danne en Gruppe, saa at Oxens Horn synes fastgroede i Mandens Pande“, skriver han i 1820 til Molbech, da denne opholdt sig i Paris⁹⁾.

Karakteristisk er det at man i Bøllings dagbog for 1814 kun finder fem optegnelser, og heraf omhandler de fire forestående baller. Også den sidste aften før den afsluttende teologiske eksamen i 1815 svang Bølling sig på dansegulvet, men det forhindrede ikke at han opnåede udmærkelse. Nogen gejstlig løbebane tænkte han sig dog ikke; efter sigende fordi han fandt at præstegerningen stillede for store krav om komediespil, og de forsøg som vennen Estrup senere hen gjorde for at overtale Bølling til bl. a. af økonomiske grunde at søge præstekald, var da også resultatløse. Sin dimisprædiken holdt han dog, vistnok af hensyn til moderen, der bortset fra censorerne var den eneste tilhører. Prædiken fandt sted i september 1817 i Trinitatis og bedømtes særdeles fint – *laudabilis et quidem egregie*. At være videnskabsmand indenfor teologien eller indenfor andre områder syntes ikke at have tiltrukket ham, det daglige, praktiske og varierede arbejde på biblioteket passede langt bedre til hans temperament. Han gjorde, som det senere skal omtales, et fortrinligt arbejde på biblioteket og steg i graderne, men kun lidt i lønning; 1823 blev han, der i 1819 var blevet undersekretær, udnævnt til 3. bibliotekssekretær og samme år i november 2. bibliotekssekretær. Når disse to forfremmelser kom så hurtigt efter hinanden, skyldes det den oprykning der fandt sted da Werlauff efter Moldenhawers død i november 1823 blev udnævnt til bibliotekets leder. Fru Margrethe Moldenhawer, f. Eitzen var død få måneder før sin mand, og det hjem som nu en snes år havde dannet ramme også om Bøllings tilværelse, måtte opløses. En lang tid boede han hos sin plejesøster Julie og dennes mand prokurator F. Weidemann, men i sommeren 1825 stiftede han selv hjem. Hans 22-årige hustru Véronique Françoise Dumont var datter af en modehandler og blomsterfabriquant kaldet François Dumont (døbt Pierre Michel Vessière) og hustru Marie Østerbye. Dumont tilhørte en fransk familie, der under revolutionen måtte flygte først til Holland og derefter til Hamburg. Dumont kom til København o. 1800 og fik et par år senere sin egen galanterivarefabrik, men fallerede og ernærede sig derefter som modehandler. Nogle år senere forlod han dog København og startede, uden synderligt held, en virksomhed i Hamburg. Konen blev i København og forsøgte at få det bedste mulige ud af forretningen her; datteren gik hende til hånde, men opholdt sig i flere perioder hos faderen i Hamburg.

Véronique var meget charmerende og livlig, så det kan ikke undre, at hun var omsværmet. Tør man tro anekdoten, nåede kendskabet til hendes smukke ydre så langt som til det ærværdige universitet, hvor professoren i botanik, J.W. Hornemann engang skulle have stillet en student spørgsmålet om, hvor man fandt det smukkeste eksemplar af blomsten ærenpris (hvis latinske navn er Veronica), og da studenten måtte melde pas, besvarede professoren selv spørgsmålet med: „Hos Madam Dumont paa Østergade!“.

Véronique Françoise fik en god opdragelse med musik- og tegneundervisning, medens det derimod nok har knebet lidt med den egentlige skoleundervisning, og det er vist tvivlsomt om hun har haft litterære interesser; dog et faktum er det at Bølling benyttede sin stilling ved biblioteket til at komme den omsværmede nærmere, idet han bragte hende, eller måske moderen, bøger til låns fra biblioteket, og en dag i maj 1824 stillede han i stiveste puds i butikken på Østergade og anmodede madam Dumont om datterens hånd. Både moder og datter var lige overraskede, men sagen blev taget under behørig overvejelse, og Véronique, der talte såvel fransk og tysk som dansk – men skrev alle dele lige dårligt! – skriver til faderen i Hamburg „. . . Sagen er denne. I Torsdags har Segreter Bølling hos min Moder anholdt om mig; det kan ikke undre dig mere end mig selv, da jeg ikke har haft den mindste Anelse om dette Tilbud. Han er obdraget i det Moldenhawerske Huus, mueligen at du har seet ham med dem, og er ansadt i det kongelige Bibiliotek, hvor han allerede har vaaren i en del Aar. I det sidste er han kommet i vores Huus, og har i den Tid stedse viist sig som et Mennesk med Forstand og gode Forudsetninger for saa hvid som disse i en almindelig Conversation komme paa Bane, i det minste har jeg aldrig hørt nogen at tillege ham nogle slette, og det er meget i den Bagtaleses Skole som vi leve i. Han har ikke mere Formue end jeg, af lige saa fornem Familie som jeg, men han har mere Forstand end jeg og elsker mig, som han forsikre, en Ting som jeg ikke forstaa at bedøm, da den er mig aldeles fremmed . . .“ Hun beder faderen om råd, og om at Gud vil indskyde ham en god tanke, da „mit Smule Forraad er ganske og aldeles forsvunden siden den sidste Skrek . . .“ Sammen med brevet til faderen lægger Véronique en epistel på tysk til en person med fornavn Carl, og til ham skriver hun bl. a. at hun ikke ved, om hun „zugreifen sol oder nicht . . . Kennst du den erwchnten Herren? Er ist dreizig Jahre und von deiner Pusitur, weder hübsch noch Heslich und obgleich ein Gelehrter dennoch sehr proper“. Madam Dumont er også slemt i vildrede over det passerede. Hun forklarer manden, hvad hun ved om Bølling, bl. a. at han fra Moldenhawer har arvet

3000 rdl., og finder alt i alt at Bølling der er et „meget Næt Menneske, just ikke smuk men langt fra ikke styk“, er et passende parti for datteren. De unge får da også det fornødne samtykke, og efter et besøg hos Dumont i Hamburg og efter en vinter hvor Véronique underviser Bølling i fransk og han hende i retskrivning, finder brylluppet sted i Holmens Kirke i juli 1825. De følgende uger tilbringes i familien Dumonts hus „Sorgenfri“ i Sundbyerne på Amager (ved den nuværende Skotlandsgade), et sted hvor Bølling, indtil huset i 1841 blev solgt, tilbragte mange lykkelige timer, selv om det efter tidens forhold lå så langt ude på landet at Bølling når familien boede derude, kun kunne nå derud om søndagen.

Bøllings første bylejlighed lå på Amagertorv, og her fødtes i maj 1827 en søn, som til minde om Bøllings plejefader fik navnet Daniel Gotthilf Moldenhawer Bølling. Blandt fadderne ved dåben var foruden E. C. Werlauff og Chr. Molbech bl. a. professor, senere biskop P. E. Müller og dennes efterfølger på bispestolen J. P. Mynster.

Bøllings ægteskab var lykkeligt, men økonomiske sorger og en række familieproblemer kastede skygger over det. Allerede som student havde Bølling hjulpet sine fattige forældre, og da faderen i 1828 på grund af sygdom måtte holde op med sin virksomhed som kontrollør ved teatret, lykkedes det Bølling, takket være sit bekendtskab med K. L. Rahbek at skaffe ham tålelige økonomiske vilkår. Han afgik ved døden i 1830, og moderen flyttede derefter, eller nogle år senere, hen i det Bøllingske hus hvor hun som nævnt døde 1843.

Af Bøllings brødre tog to til Vestindien og døde her ret unge og i stor fattigdom; en af dem sendte i 1834 sin 10-årige datter Emilie hjem til Danmark, hvor Bølling måtte opdrage og underholde hende. Hun voldte ham mange bekymringer, og det var ham sikkert en lettelse, da hun senere giftede sig med en tredje broder, der efter at være gået fallit i København slog sig ned som købmand i Assens. Heller ikke her kunne han klare sig, og Bølling måtte gang på gang hjælpe ham med lån o. l.

Ikke færre kvaler havde Bølling af sin kones familie. Hans svigerfaders forretning i Hamburg gik dårligt, og han måtte atter og atter rejse til Hamburg for – tildels sammen med forfatteren og oversætterten Laurids Kruse der siden o. 1820 var bosat der – at forsøge at få orden i forholdene. Dumont kom senere tilbage til København, men uden egentlige eksistensmuligheder og medbragte til og med sin gamle franske moder. Også svigermoderen måtte Bølling underholde på hendes gamle dage, og hun døde hos ham 1852, mens svigerfaderen først døde i 1857, 84 år gammel. Han havde da boet hos Bølling siden 1849.

At Bøllings beskedne gage ved biblioteket ikke kunne slå til under disse

forhold siger sig selv. Han forsøgte så tidligt som i 1828, og sikkert med tungt hjerte, at skaffe sig et bedre embede i skolevæsenet, men til trods for at han opnåede anbefaling fra bibliotekschefen geheimestatsminister Ove Malling¹⁰⁾, lykkedes forsøget ikke. Ligeledes resultatløs var hans ansøgning om at få ekstraarbejde ved Geheimearkivet, medens det derimod i 1830 lykkedes ham, efter professor Odin Wolffs død og bl. a. i konkurrence med Platon-oversætteren, professor C. J. Heise, at få tillagt hvervet som arkivar ved Kommunitetet, et ekstraarbejde der indbragte ham 200 kærkomne rdl. om året.

Hele livet måtte Bølling være på jagt efter ekstrarfortjenester; han ordnede og katalogiserede bogsamlinger til bortsalg, således bl. a. det store Münterske bibliotek¹¹⁾, og han påtog sig kommissioner af mange slags, bl. a. at skaffe professor W. Romanson i Uppsala et menneskeskelet¹²⁾, ligesom iøvrigt hans bekendte udenfor hovedstaden brugte ham til at købe både manufakturvarer, bøger o. l.

Alle de byrder, der blev lagt på Bøllings skuldre, og alle de bekymringer, han måtte igennem, syntes dog kun små i sammenligning med den ulykke, der ramte ham i vinteren 1836. En januarlørdag havde Véronique Bølling fra familiens bopæl på hjørnet af Raadhusstræde og Brolæggerstræde sendt tjenestepigen på en spadseretur sammen med alle familiens børn, Daniel, Frantz, Lauritz og den etårige Véronique Françoise. Ved Gammelstrand faldt pigen i snak med en eller anden, og en af sælgekonerne ved stranden bebrejdede hende at hun ikke passede nok på børnene. Efter sigende gav pigen hende et temmelig næbbet svar, og for at give hende en lærestreg lokkede sælgekonerne et af børnene tilside og foregav, at det var blevet borte. Da pigen opdagede barnets forsvinden, og ingen ville fortælle, hvor det var, styrtede hun skrækslagen hjem til fru Bølling og fortalte, at barnet sikkert var druknet. Fru Bølling fik et chok og måtte gå i seng, og selv om barnet naturligvis kom til veje, var hun så syg, at hun døde dagen efter, få timer efter at hun – flere uger for tidligt – havde født endnu en datter. Ved den hastige hjemmedåb, der måtte foranstalles, fik barnet samme navn som moderen og søsteren, men dog i omvendt rækkefølge, nemlig Françoise Véronique.

En ny tilværelse begyndte nu for Bølling. Hans to småpiger blev sat i pleje hos svigermoderen, og en husbestyrerinde blev antaget til at passe de øvrige børn og de pensionærer og logerende, som man havde været nødt til at tage i huset. Bølling blev i løbet af kort tid hvidhåret og overvandt næppe nogensinde det knæk hans hustrus ulykkelige død medførte. Han mistede i nogen grad interessen for hjemmet og tilbragte i stedet mange af sine aftener i Kongens Klub, i spilleselskaber o. l. Den studie-

rejse til udlandet han havde tænkt at foretage i sommeren 1836, måtte opgives, og heller ikke den sædvanlige ferierejse til venner i Sorø og andre steder blev til noget.

Det var rimeligt at Bølling følte trang til at komme bort fra København, men først i 1845 fik han, som det senere skal omtales nærmere, mulighed for en længere studierejse til bl. a. London, Paris og Tyskland, en rejse der betød en stor opmuntring for ham. Men årene efter hjemkomsten blev ingenlunde lyse. De krav der i økonomisk henseende blev stillet til ham, var voksende, og det er fuldt forståeligt at han umiddelbart efter at landet havde fået sit første egentlige ministerium, som omtalt s. 20 henvender sig til minister A.W. Moltke og beder om at få forhøjet sin løn der da var 1150 rdl. om året. Der gik dog endnu nogen tid inden lønningsforholdene forbedredes blot en lille smule, og langtfra nok til at Bølling kunne opfylde sine mange forpligtelser. Ingen af børnene var jo endnu forsørgede. Daniel studerede medicin¹³⁾, sønnerne Lauritz og Frantz gik handelsvejen, medens døtrene blev gift med henholdsvis fabrikant Emil Messerschmidt og grosserer Otto Volquartz. En lille bedring i Bøllings økonomi skete i 1852, da han af en klubkammerat fra Kongens Klub, silke- og klædehandler Jens Hansen Lund arvede 1000 rdl.¹⁴⁾, således at han bl. a. kunne tilbagebetale noget af den gæld han var kommet i på grund af en kautionsforpligtelse han i 1835 havde påtaget sig for sin bibliotekskollega, senere antikvarboghandler Jacob Riise, hvem han iøvrigt i 1829 og 30 lånte ialt 2000 rdl. til etablering af boghandelen.

Det var dog langt fra tom tale når han i 1855 skriver at hvis ikke embedsstanden snart får sine lønforhold forbedrede, må den sulte ihjel eller synke i bundløs gæld. 1856 måtte Bølling flytte fra Rådhusstræde til en dårlig lejlighed på Vimmelskafte, og her dør året efter hans gamle svigerfader, således at han fra det tidspunkt i det store og hele kun har sig selv at sørge for. Han flytter et par år senere til Vesterbrogade nr. 12 og endelig i 1861 til sin sidste bopæl Vestergade 7, hvor han døde året efter. I sine sidste år plagedes han meget af gigt og af en broksskade han i sin ungdom havde pådraget sig ved at bære for tunge bogstabler, men humøret var dog for det meste udmærket. Hans lyst til selskabelighed fortog sig aldrig helt, og det er sikkert betegnende når sønnen Frantz i 1855 skriver: „uden at lege Pantelege og gjøre Fjas med de unge Damer, saa er nok Fatter ei i sit Es“.

Medens det foregående særlig har taget sigte på at give et rids af Bøllings tilværelse således som den formede sig udenfor biblioteket, vil det i det følgende blive forsøgt at skildre hans vægtige indsats som biblioteks-

embedsmand. – Det bibliotek Jørgen Bølling som knap tyveårig student blev knyttet til, var siden 1788 med heldig og kraftig hånd blevet ledet af den i tysk bibliotekstradition velbevandrede Daniel Gotthilf Moldenhawer. Han havde fortsat og videreudviklet den reformpolitik som hans forgængere J. H. Schlegel og John Erichsen med så stor dygtighed havde lagt grunden til; han havde i 1793 fået biblioteket åbnet for offentligheden, fået dets økonomi stabiliseret og på afgørende måde ændret dets almindelige politik, således at det fra at være en kongelig prydsamling til gavn hovedsagelig for hoffet og hvem kongen ellers tilstod adgang, var blevet et virkeligt nationalbibliotek og et videnskabeligt brugsbibliotek på højde med Europas bedste. Det kan ikke have været let for den unge Bølling som Moldenhawers plejesøn og snart efter sin ansættelse ved biblioteket som en af dennes nærmeste medarbejdere samtidig at skulle etablere et kollegialt og kammeratligt forhold til sine arbejdsfæller, men hans menneskelige egenskaber synes også her at være slået til. Han forstår at se bort fra sit særlige forhold til bibliotekets leder og i tjenestetiden kun at betragte sig som en simpel Copist ved Udlaaningsprotokollen, der dog ikke viger tilbage for sammen med 1. og 3. bibliotekssekretærene Werlauff og Molbech i sommeren 1814 at skrive til Moldenhawer og bede om „Deres Høivelbaarenhed, ved at tillade Bibliothekets Lukning for en kort Tid, vilde forunde det samtlige Bibliothekspersonale denne Tid som Ferier fra de sædvanlige offentlige Forretninger, og derved sætte os i Stand til, i nogle Uger af den hedeste Sommertid at kunne deltage i den Frihed fra offentlige Forretninger, som paa den Tid tilstaaes alle, ved andre litteraire Indretninger ansatte Embedsmænd, og i den Behagelighed og Styrkelse for Sind og Helbred som Nydelsen af Landluft og Landliv kan give os, som det hele øvrige Aar ved vor Stilling derfra ere udelukkede“¹⁵). Bøllings to medunderskrivere på denne ærbødige supplik var sammen med Moldenhawer selv hovedkræfterne på biblioteket da Bølling blev ansat. Foruden dem fandtes 1. sekretæren den gamle Friedrich Ekkard som i sin tid havde været Moldenhawers overordnede på universitetsbiblioteket i Göttingen. Ekkard var noget af en særling med et ret omfattende forfatterskab indenfor litterærhistorien, der vel rummer mange gode ideer, men hvis tilfældige udførelse gør det næsten værdiløst. Han blev efter at have virket 30 år ved biblioteket på grund af en tiltagende blindhed afskediget i 1814 og efterfulgtes af Bøllings plejebroder og nære ven Carl Moldenhawer som i de følgende 56 år virkede som „Inspecteur ved Læsesalen“. Også den næste der ansattes ved biblioteket var Bøllings gode ven, nemlig Just Mathias Thiele der senere blev inspektør ved den kongelige kobberstiksamling, da denne i 1835 blev udskilt fra

Det kongelige Bibliotek. I sine interessante erindringer¹⁶⁾ har Thiele på en såre fornøjelig måde skildret tilstandene på biblioteket, og gennem dem får man et levende indtryk af det persongalleri der hørte til Bøllings daglige omgangskres.

Thiele fortæller bl. a. at han dagligt så Werlauff og Molbech „arbejde som littéraire Bier i Bogsamlingen og at suge Honning til de Bøger, de havde under Arbeide“, medens Bølling og hans to gode venner Carl Moldenhawer og Frederik Fabricius der 1823 var blevet knyttet til biblioteket, med „næsten dræbende Flid“ tog sig af bibliotekets anliggender. Bølling ofrede biblioteket hele sin tid og allerede tidligt begyndte han at foreslå reformer. Hans endnu bevarede seddelkartotek med titlen „Projecter“ viser hvor levende optaget han var af alle biblioteksvæsenets problemer og hvor godt et greb han havde på det praktiske arbejde. I samme retning peger en række optegnelsesbøger med titler som „Udmærkede Sielenheder, som Bibliotheket mangle“, „Libri rari, in Bruneto omissi“ o. l.

Allerede medens Bølling endnu var kopist ved udlånet og i endnu højere grad efter at han i 1819 var blevet 3. bibliotekssekretær, betroede Moldenhawer ham opgaver som sikkert normalt ville være blevet givet til mere erfarne bibliotekarer, og Bøllings gode håndskrift gjorde at han blev en slags sekretær hos overbibliotekaren. I den næstsidste årsberetning som Moldenhawer afgav til kongen, i januar 1822, udtrykker han da også den største tilfredshed med Bøllings arbejde og siger bl. a. at denne 30-årige unge mand, som siden sit tolvte år har været „mein Hausgenosse und Zögling“, har helliget sig bibliotekets tjeneste med en iver, som fortjener mit fordelagtigste vidnesbyrd og mest udmærkede anbefaling. Daglig har han i bestemte tider om formiddag og eftermiddag været min tro og ufortrødne hjælper til punktlig at iagttage enhver mig som overbibliotekar ejendommelig påhvilende pligt: ved erhvervelse af en nøje kundskab til alle nye fremkomne litterære arbejder, ved at indføre det trufne udvalg i enkelte dertil indrettede manualer, ved at udfærdige de af mig bestemte bestillinger og ved at foretage den strengeste revision af de i overensstemmelse hermed påfulgte leveringer. Med denne sin deltagelse i de mig ejendommelig påhvilende embedsgerninger har han forenet de på ham særlig hvilende pligter: før noget udlån finder sted, hver morgen at forelægge mig de enkelte bestillinger tilligemed de nødvendige kautions-beviser in originali; at modtage min afgørelse af tilladeligheden eller utilstedeligheden af lånene, og i nødvendigt tilfælde at indhente mit umiddelbare råd med hensyn til at finde sjældne forlangte værker. Idet han således har arbejdet sammen med mig og umiddelbart deltaget i

mine embedspligter, har han forskaffet sig en oversigt over den ældre og nyere udenlandske litteratur, som han forgæves ville have bestræbt sig for at erhverve ved forelæsninger hos de nulevende universitetslærere, og han har opnået en lokalkundskab i biblioteks-salene, hvor det bliver mørkere og mørkere, og i denne kundskab bliver han tilforladelig ikke overgået af sine ældre kolleger. I mit inderste føler jeg mig overbevist om, at den, som engang bliver udvalgt til min efterfølger, vil glæde sig over at finde en medhjælper, som er uddannet umiddelbart af mig; det savnede jeg, da jeg for 34 år siden begyndte min embedsbane, og derved har jeg gjort mange bitre erfaringer¹⁷⁾. Også under E. C. Werlauff, der en uge efter Moldenhawers død den 21. nov. 1823 blev udnævnt til bibliotekets leder, fik Bølling, som det vil fremgå af det følgende, lov til at udfolde sit bibliotekariske initiativ indenfor næsten alle grene af bibliotekets virksomhed.

Det lå Bølling nær at få sine biblioteksmæssige erfaringer udvidet ved en studierejse til udenlandske biblioteker, og som før nævnt havde han planer om i 1836 at foretage en sådan rejse. Hans hustrus uventede død forhindrede rejsen, og først i december 1843 henvender Bølling sig til finansdeputationen med en ansøgning om, at der efter at han nu i 32 år har tjent Det kongelige Bibliotek „og efter bedste Evne og med al Anstrengelse at have medarbejdet paa at indføre den største muelige og hensigtsmæssigste Orden i dette Nordens største Apparat for alle Videnskabelighedens Grene“ må få lejlighed til at besøge en række store udenlandske biblioteker „for om mueligt at opdage en eller anden Fremgangs-Maade, hvorved vort Bibliotheks Indretning kunne fuldkommengjøres, dets Brug udvides eller dets Conservation fremmes“¹⁸⁾. I første omgang bliver andragendet ikke imødekommet, men på bibliotekets budget for 1845 lykkes det at få optaget en rejseunderstøttelse på 1600 rdl. hvoraf halvdelen skal bruges til indkøb af bøger m.v.¹⁹⁾ Professor Madvig der dengang var overbibliotekar ved Universitetsbiblioteket forsyner Bølling med 200 rdl. for hvilke han kan gøre indkøb til dette bibliotek. Det viser sig senere at rejsepengene ikke kan slå til, og medens konsistorium nægter at yde nogen rejsehjælp lykkes det Werlauff med støtte af Edvard Collin at skaffe Bølling endnu 200 rdl.²⁰⁾

Rejsen der fandt sted i sommeren 1845 og varede i nogle måneder, gik til Paris, London, Bruxelles, Bamberg, Basel og Wien, og overalt hvor han kom frem varetog han samvittighedsfuldt bibliotekets tarv; han købte bøger og manuskripter, etablerede bytteforbindelser og andre kontakter og studerede naturligvis med stor iver indretningen af og virksomheden i de biblioteker han besøgte. Tid til at være almindelig turist blev

der dog også. I det fremmede som herhjemme havde Bølling let ved at komme i forbindelse med folk, og han stiftede mange nye bekendtskaber. Takket være introduktioner fra Sorø-vennen August Rothe der i flere år havde været bosat i Frankrig, kunne han aflægge besøg bl. a. hos Sainte-Beuve og de Vigny, ligesom han naturligvis, ofte sammen med andre danske rejsende, besøgte teatre, museer og andre seværdigheder. Udenlandsrejsen betød ikke alene en hårdt tiltrængt opmuntring men også en faglig berigelse for ham, og på flere måder satte rejsen sine spor i de følgende års arbejde på biblioteket.

Lige siden Moldenhawer i 1817 var gået i gang med at realisere sin store plan om en samlet realkatalog over hele bibliotekets udenlandske bogbestand, havde Bølling været ivrigt beskæftiget med klassifikationsarbejder og skrivning af de nye kataloger, og det skyldtes ikke mindst hans indsats at man allerede i 1830 havde kunnet forevise kongen den næsten to hundrede foliobind store *Catalogus Bibliothecæ Regiæ Hafniensis sub Auspiciis et Jussu Munificentissimi ejus Euergetæ, Augustissimi Regis Frederici Viti adornatus*, et imponerende værk som den dag i dag er en hjørnesten i bibliotekets katalogapparat. En tilsvarende stor interesse viede Bølling den alfabetiske katalog der – muligvis på Bøllings initiativ – blev anlagt ved hjælp af de kladdesedler, der havde været brugt ved udarbejdelsen af den systematiske katalog, og i december 1845, kort tid efter Bøllings hjemkomst, fejrede man ved en beskeden festlighed hvad man kaldte den alfabetiske katalogs fødselsdag. Arbejdet med den alfabetiske katalog tog meget af Bøllings tid; i 1848 begrundede han et ønske om forhøjelse af sin gage, den var da 1150 rdl., med sit „Arbejde ved Anordningen af den alphabetiske Catalog, hvorved rigtignok Justitsr. Moldenhawer har ydet mig opoffrende Bistand – og ved at completere og vedligeholde den – et Arbejde, som i de sidste Sommere har medtaget 2–3 Eftermiddagstimer dagligt, foruden Søndagsformiddagene og hele Ferien.“²¹⁾

Et praktisk problem af stor betydning for den daglige ekspedition af bøger fra magasinerne var samspelet mellem den alfabetiske katalog, den systematiske katalog og opstillingen i magasinerne. At denne sidste fulgte rækkefølgen i realkatalogen anså man den gang for en given ting, opstillingen i reolerne var så at sige betragtet som det primære og realkatalogen var en tro afspejling af opstillingen. Men et spørgsmål var det hvordan man uden omvejen ad den systematiske katalog, ved kun at bruge den alfabetiske katalog, umiddelbart kunne finde frem til bogens plads i biblioteket. I universitetsbiblioteket i Göttingen, hvis realkatalog var det direkte forbillede for Det kongelige Biblioteks, løste man heller

ikke problemet samtidigt med udarbejdelsen af realkatalogen, og først i slutningen af det 18. århundrede fandt man her frem til en pladssignaturordning.²²⁾ Mærkværdigvis ser det ud, som om man ikke i København kendte denne nyskabelse i Göttingen, og det var Bølling der, efter i Paris at have set hvordan man der havde et iøvrigt ikke særligt praktisk system, hvorefter hver bog forsynedes med et bogstav betegnende videnskabsfaget og et nummer af en indenfor hvert fag løbende talrække, fremkom med et forslag i så henseende. I 1846 skriver Bølling i sine optegnelser: „Mit Forslag at give de Bøger vi indsætte den systematiske Catalogs No. med Blyant foran antages“, og i den førnævnte ansøgning af 25. august 1848 til finansminister A. W. Moltke skriver han bl. a.: „Med Hensyn paa mit Arbeide ved Bibliotheket, da tør jeg frit erklære, at jeg har anvendt min hele Tid og Flid, tidligt og sildigt, paa at bringe Bibliotheket og dets Catalog i en saadan Stand, at det øjeblikkelig kunde tilfredsstille enhver Brugers billige Fordring og tør smigre mig med, at det er lykkedes mig, dertil at udfinde og udføre saadanne Forholdsregler, at vort Bibliothek i saa Henseende er langt forud for alle Europas øvrige Bibliotheker“²³⁾. Denne udtalelse er nok noget overdreven, da som nævnt Göttingens universitetsbibliotek forlængst havde indført et tilsvarende system, men da Bølling utvivlsomt ikke har kendt dette, kan man med rette tilskrive Bølling æren for at Det kongelige Bibliotek fik sit signeringssystem. Dette går iøvrigt ud på at hver bog foran i bindet får en signatur skrevet bestående af realkatalogens bindnummer plus den sides pagina, hvor bogens titel er indskrevet. Samme signatur påføres vedkommende bogs seddel eller sedler i den alfabetiske katalog, således at man ved at slå op i denne straks får at vide hvor i systemet og hvor i magasinerne den efterspurgte bog befinder sig. Denne metode anvendes den dag i dag i Det kongelige Bibliotek ved signering af udenlandske bøger ældre end 1950. Til at hjælpe sig ved gennemførelsen af signeringen af de tusinder af bøger der var tale om, fik Bølling den unge Chr. K. F. Molbech der i 1843 var blevet ansat ved biblioteket, og Holbergforskeren amanuensis C. J. A. Philipsen der var ansat nogle år tidligere men allerede døde i 1848. Molbech den ældre synes at have været begejstret for Bøllings nummereringssystem, selvom det jo nok var hans spøg, når han tegnede et udkast til en medaille, som skulle præges til ære for Bølling „som Opfinder af Numre i Bøgerne“.

Den store Moldenhawerske katalog dækkede som nævnt kun den udenlandske bogbestand i biblioteket, og det forslag som Bølling så tidligt som i 1819 stiller om at påbegynde en tilsvarende katalog for danske afdeling, bibliotekets nationale afdeling som John Erichsen i sin tid

havde udskilt, tog Moldenhawer ikke stilling til. I 1848 gentager Bølling forslaget overfor Werlauff²⁴⁾, og denne der i særlig grad interesserede sig for den nordiske afdeling, tager tanken op og får i 1853 gennemført de tilstrækkelige bevillinger til arbejdets påbegyndelse, og i 1875 er katalogen færdig.²⁵⁾ Håndskriftsamlingerne hvoraf en del endnu var uordnede eller ukatalogiserede, ofrede Bølling megen tid på. Allerede i 1819 foreslog han at man skulle sammensmelte alle bibliotekets samlinger af manuskripter til „et scientifick Heele“, en tanke som dog allerede Molbech havde fremsat nogle år før.²⁶⁾ Ideen blev, heldigvis, ikke ført ud i livet i sin helhed. Man valgte, som en fortsættelse af Gammel kongelig Samling, med de Suhmske manuskripter som grundstamme at anlægge Ny kongelig Samling.²⁷⁾ Bølling katalogiserede store dele af samlingerne og fik også (1851) tid til at renskrive det sidste bind af protokolkatalogen over Gammel kongelig Samling som lige siden Erichsens tid havde hængt i concept.

Med særlig interesse kastede Bølling sig over bibliotekets mange brevsamlinger, og han fik den tanke af disse samlinger at udtage hvad han fandt af mere markante breve og arrangere dem, alfabetisk efter afsender, i to store rækker, en dansk og en udenlandsk. Det blev ikke på nogen måde markeret, hvorfra brevene var taget, og den såkaldte Bøllingske Brevsamling – af Bølling selv kaldt „den store Brevsamling“ – der i sit hele anlæg er i direkte strid med det proveniensprincip, som håndhæves i vore dage – har da også senere måttet opløses, og tingene, såvidt det har været muligt, føres tilbage til deres oprindelige plads i samlingerne. En lille rest har man ikke kunnet tilbageføre, og endnu eksisterer således Den Bøllingske Brevsamling. Bølling har sikkert agiteret blandt venner og bekendte for, at de skulle aflevere til biblioteket hvad de havde liggende af egne og andres breve, og enkelte fulgte opfordringen. Således skriver Peder Hjort i indledningen til sit „Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder“, 1867: „Ankommen her til Byen i Året 1850, traf jeg til at fortælle min gamle Kammerat Andr. Bølling, Bibliotekar ved d. St. Kgl. Bibliotek, om denne min Samling, just som han var begyndt på at foranstalte, med Grams og Andres, en Samling af Danskes Breve; og det blev da en foreløbig Aftale, at han med Tiden måske kunde få en god Del af min Samling med til hin.“

Ved sit arbejde med brevsamlingerne fandt Bølling frem til forskelligt værdifuldt materiale som man hidtil ikke havde kendt eller været opmærksom på. I 1855 finder han således i Thotts samling frem til en større samling Pierre Bayle-breve, og Molbech skriver i den anledning, „at der nok vilde finde sig adskillige Curiosa og memorabilia blandt vore Manuscrip-

ter, naar de tilbørligt, og af de rette Hænder og Øine gennemstøvedes“, og, med nogen malice, fortsætter han: „Bølling er, efter hans sædvanlige Maade, nu en Tid bleven exclusiv fordybet i gamle Brevsamlinger og har i Gaar begyndt paa en anden [end den Bayle'ske], der skriver sig fra den berømte hollandske Philolog Grævius, og skal efter Catalogen, udgiøre 30 Fascikler. Om han gaaer til Enden af denne, vil Tiden lære. Imidlertid maa Pergamentbindenes Skrabning og Titulatur med andre vexlende Yndlingsarbejder hvile. Lykkelig er den, der endnu kan tilfredsstilles ved slig behagelig System med diversa!“²⁸⁾ – Også ordningen af bibliotekets samlinger af orientalske håndskrifter fik Bølling med at gøre. Ved indlemmelsen af de af Rasmus Rask hjembragte manuskripter på pali, sanskrit og singalesisk var samlingen vokset så meget både i størrelse og værdi at man fandt det nødvendigt at udarbejde en ny katalog. 1837 opnåede man en bevilling til et sådant katalogarbejde, men i 1841 blev dette inkorporeret i et projekt af større dimensioner, et projekt, der kan ses som en udløber af det i 1809 stiftede „Museum“ hvori bibliotekets vigtigere håndskrifter fra de forskellige samlinger skulle publiceres. Projektet gik ud på at der skulle foretages „en historisk-kritisk Revision af Haandskrifterne i vort store Bibliothek, for at fuldstændiggøre Real-Catalogen over samme og foranstalte Udgivelse i Trykken af de for Videnskaberne vigtige og interessante Manuscripter.“²⁹⁾ I den nedsatte komité fik J. N. Madvig, Werlauff, orientlisten Justus Olshausen og kunsthistorikeren C. F. v. Rumohr sæde, og Bølling blev komiteens sekretær. Af den store plan blev imidlertid kun en del ført ud i livet, nemlig katalogen over de orientalske håndskrifter, der udkom 1846–57. Også bibliotekets dengang meget store samling af kobberstik var genstand for Bøllings interesse og omhu. I overensstemmelse med et af kobberstikkeren G. L. Lahde i 1823 stillet forslag³⁰⁾ ønskede han den gjort til en selvstændig institution, og efter at C. F. v. Rumohr i samarbejde med Bølling havde vurderet samlingen kom den, som bekendt, til at danne grundstammen i den i 1835 stiftede kongelige kobberstiksamling, hvis første direktør blev Just Mathias Thiele.

En særlig fortjeneste har Bølling indlagt sig ved sit arbejde med bibliotekets allerede på hans tid store samling af inkunabler. Studiet af disse mindesmærker fra bogtrykkerkunstens ældste tid oplevede i begyndelsen af det 19. århundrede en stærk blomstring der bl. a. gav sig udtryk i udgivelsen af en række speciale kataloger over samlinger i udenlandske biblioteker. Det var derfor meget naturligt, at man også herhjemme begyndte at beskæftige sig med inkunabler. Det kongelige Bibliotek havde fra gammel tid en mængde inkunabler stående rundt om i bogsamlingen,

og ved den Thott'ske donation fik biblioteket i 1785 sine samlinger forøget med ikke mindre end ca. 6000 bøger trykt før 1530 (den daværende „inkunabelgrænse“) og heraf var ca. 1700 fra før 1501. Chr. Molbech var på sin udenlandsrejse i 1819–20 blevet opmærksom på den store interesse, man i udenlandske biblioteker viste de gamle tryk, og efter sin hjemkomst begyndte han en fortegnelse over „Editiones rarissimæ og Palæotyper“, men det blev vist kun ved begyndelsen. Det er ikke helt klart om Molbech allerede på dette tidspunkt havde tænkt sig at udskille alle inkunabler af bogsamlingen og organisere dem som en særlig helhed, men i sin i bibliotekshistorien så bekendte håndbog „Om offentlige Bibliotheker, Bibliothekarer, og det man har kaldet Bibliotheksvidenskab“ fra 1829 har han udformet planer om inkunabelsamlinger der må siges at ligge langt forud for deres tid³¹). Moldenhawers interesse for denne særlige side af biblioteksvæsenet var meget ringe, og det var først i Werlauffs tid man for alvor kunne tage fat på arbejdet. Bølling, der i sin optegnelsesbog for 1824 havde skitseret en plan om at samle alle bøger trykt før 1500 til en særlig samling suppleret med samlinger af Aldinere, Elzevierer o. l., gik i 1830'erne i gang med at realisere planen om en særlig inkunabelsamling. Efter Werlauffs ønske begyndte han med at udskille alle tryk ældre end 1480, men senere tog han også det næste tyveårs bøger med. Med den tyske inkunabelforsker Ludwig Hain banebrydende værk *Repertorium bibliographicum*, 1826–38, som forbillede arbejdede Bølling nu resten af sit liv med at organisere og katalogisere samlingen, der dengang var på ca. 2500 bind. Han opnåede ikke at se katalogen færdig, og der skulle hengå mange år efter hans død før den blev trykt. I 1880'erne blev det overdraget daværende biblioteksassistent Emil Gigas at fuldende det Bøllingske manuskript, forsyne det med registre o. l., og i årene 1891–98 udkom katalogen i fjerde bind af *Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store Kongelige Bibliothek*. Med forord af H. O. Lange og mærkeligt nok uden at Bøllings navn blev nævnt på titelbladet, udkom i 1901 en særudgave af katalogen. Netop samme år som sidste del af katalogen udkom, offentliggjorde englænderen Robert Proctor sit skelsættende arbejde om inkunablerne i British Museum og i Bodleian Library i Oxford, og dermed var de principper som Bølling havde arbejdet efter forældede. Bøllings katalog var udmærket set ud fra det stude inkunabelforskningen stod på da den blev udarbejdet, og var den blevet offentliggjort på et tidligere tidspunkt ville den, langt mere end tilfældet blev, have bidraget til at fastslå Bøllings navn som en kyndig inkunabelforsker.

Bøllings kollega Chr. Molbech fik i kraft af sin store belæsthed og udmærkede orientering om udlandets litterære foreteelser meget stor betyd-

ning for bibliotekets indkøb af fremmed litteratur. Bølling kunne i så henseende ikke måle sig med Molbech, men takket være sine mange venner og bekendte kunne han dog i mangfoldige tilfælde tilføre biblioteket værdifulde bøger og håndskrifter. Det er således Bøllings forbindelse med den ejendommelige forfatter og historiker Adolf Köppen³²), grevinde Danners halvbror, der medfører at Köppen, medens han var i græsk tjeneste, skaffede biblioteket bøger og håndskrifter fra Grækenland og Tyrkiet, ligesom han, da han var professor i Amerika, etablerede bytteforbindelser og foretog indkøb. På sin biblioteksrejse i 1845 foretog Bølling mange køb og sluttede aftaler om udveksling. „Jeg behøver al den Bogkundskab og al den Snildhed, jeg kan have erhvervet mig i min lange Embedstid for at undgaae at blive bedraget“ skriver han fra Paris til Werlauff og beskriver hvordan de parisiske boghandlere forlanger en langt højere pris end de venter at få. Vanskeligt er det også at få de franske biblioteker med til bytteforretninger da „Bibliothekarerne ikke tør indlade sig paa nogen Tuskhandel uden Ministeriets Tilladelse, som Vedk. høist ugerne vil søge“. Af et brev fra London, hvori Bølling iøvrigt klager over at „Veiene er uhyre lange“ så det er svært at nå at besøge de mange boghandlere, fremgår det at han har forsøgt at aftale en udveksling af danske og engelske officielle publikationer, og han foreslår at man forsøger at få Videnskabernes Selskab i København til at stille eksemplarer af sine skrifter til bibliotekets disposition til udvekslingsformål. „I ethvert Tilfælde tør jeg med Bestemthed antage, at det var at kaste en Pølse efter en Skinke og vilde betale sig godt selv om man skulde kjøbe Eksemplarerne til fuld Bogladepris“.³³)

Det var dog ikke alene udenlandsrejsen der skaffede Bølling udenlandske forbindelser. Han påtog sig beredvilligt, og måske har han kunnet tjene lidt derved, at fungere som kommissionær for udenlandske biblioteker, antikvarer og private bogsamlere, der ønskede at købe bøger i Danmark, og i de par hundrede breve til Bølling, der er bevarede, træffer man en lang række af tidens kendte navne indenfor bogverdenen. Et særligt venskabsforhold havde han til Hamburger-bibliotekaren F. L. Hoffmann, som han havde arbejdet sammen med i 1830, da han og Carl Moldenhawer fik permission for at tage til Hamburg og ordne den store naturhistoriske og medicinske bogsamling som dr. J. H. D. Moldenhawer, en broder til overbibliotekaren, havde efterladt sig. Senere hjalp Bølling Hoffmann med udgivelsen af danskeren Johan Rhodes skrift om biblioteker fra 1631.³⁴) Af nordiske kolleger korresponderede Bølling bl. a. med overbibliotekar C. J. Fant i Uppsala der i 1842 får tilsendt en afskrift af Det kgl. Biblioteks Conspectus over realkatalogen, idet det er Fants

ønske nu da biblioteket er flyttet til nye bygninger „att vi snart måtte få foretaga et riktigt wetenskapligt ordnande deraf och upprätta en wetenskaplig Catalog deröfver“.³⁵⁾

En særlig omtale fortjener det venskab som Bølling i 1835 stiftede med den amerikanske digter Henry Longfellow der da besøgte København. Longfellows interesse for nordisk litteratur førte ham på en rejse til Danmark og Sverige. På Det kongelige Bibliotek fik Longfellow hjælp af Bølling, og det blev aftalt at denne under opholdet skulle give Longfellow undervisning i dansk. De tilbragte derfor mange timer sammen og Bølling viste ham byens seværdigheder, hjalp ham med bogindkøb og satte ham i forbindelse med danske digtere og videnskabsmænd. Bøllings danskundervisning satte som bekendt den frugt at Longfellow oversatte bl. a. „Kong Christian“ til engelsk, og gennem senere breve fra Bølling blev Longfellow informeret om de litterære tilstande i Danmark. Bølling havde utvivlsomt sin store andel i, at Longfellows københavnsophold blev så udbytterigt som tilfældet var, og Longfellow tænkte med stor glæde tilbage på opholdet. I 1837 skriver han således til Bølling at han ønsker endnu engang at besøge byen og møde Bølling „and already, at the very thought, Copenhagen with its wide and stately streets, and great squares, and pleasant green alleys, under the ramparts, seems nearer to me. I have always regretted that it was not in my power to stay longer in that fair city.“ Han spørger om hvordan det går Bøllings ven antikvarboghandleren Jacob Riise, og fortsætter „Do you smoke together as much as you used to do? O, I wish I could step in some evening, and take a friendly pipe with you both, and talk about books. What is the use of living so far apart!“³⁶⁾ Der er ikke noget mærkeligt i, at Longfellow netop ser Riise og Bølling for sig i en tobakssky. I hvert fald Bølling var, om end ikke i sine unge år, så dog senere en inkarneret cigarryger – og bruger af snus – og det fortælles, at han gerne, skønt tobaksrygning naturligvis var forbudt på biblioteket, tog en af bibliotekets forgyldte rokokostole ud på marmorgulvet i den store bibliotekssal og nød en cigar her inden han igen gik igang med arbejdet.

Det er sikkert betegnende at det er Bølling Longfellow kommer i kontakt med da han besøger biblioteket. Bøllings forhold til det publikum der benyttede biblioteket, var præget af mildhed, liberalitet og hjælpsomhed. Ganske vist var, som nævnt, biblioteket allerede i 1793 blevet gjort offentligt tilgængeligt, men det varede alligevel mange år før man kom ind på at yde hvad der med et moderne, og dårligt, udtryk kaldes publikumservice. Bølling ivrede stærkt for at skabe de bedste muligheder for lånerne og gjorde sit til at nedbryde det noget stive reglement. Efter

dette kunne man således ikke sende bøger til lånere udenfor hovedstaden; de måtte henvende sig til biblioteket gennem en „kommissionær“, men Bølling imødekom gerne de mange henvendelser, han personligt fik om lån til udenbys boende. Og det var næsten altid Bølling, man henvendte sig til, når man ville opnå noget på biblioteket. Fra Sorø skriver Peder Hjort således til Bølling og beder ham „paa en huld Maade“ forelægge en forespørgsel om lån for Werlauff³⁷⁾, og historikeren C. F. Wegener skriver i 1839 da han var lektor i Sorø: „Megen Ulejlighed har jeg gjort Dem, stærkt har jeg gjort Brug af den Godhed man viser mig paa Bibliotheket. . . . Jeg fandt altid den største Velvillie, og jeg veed, at jeg skylder Dem Takken derfor.“³⁸⁾ Det er til Bølling, den unge Chr. Bruun henvender sig da han ønsker ansættelse på biblioteket, og ham universitetsforvalter, justitsråd G. J. Liebe skriver til, da han ønsker den nybagte magister Carl Elberling ansat.³⁹⁾ Det er også Bølling, der, sammen med F. Fabricius og G. F. Lassen, tager til genmæle⁴⁰⁾, da Alfred Hage i folketinget under en diskussion om en eventuel sammensmeltning af Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket i hårde ord angriber bibliotekets embedsmænd for ikke at møde til tiden, således at publikum ofte må vente et kvarter eller en halv time for at blive ekspederede, og angriber Werlauff for manglende tilsyn.⁴¹⁾

Bøllings livlighed, hans dygtighed og loyale sindelag gjorde ham uvilkårligt til et midtpunkt i det daglige liv indenfor bibliotekets mure. Han var som Thiele skriver⁴²⁾ „den egentlige ordnende og sammenholdende Haand i Bibliotheket, idet han, ufortrøden og samvittighedsfuld, ikke alene passede sine egne Forretninger, men bødede paa, hvad vi Andre forsømte“. Til trods for at han sikkert havde detroniseret Molbech som Moldenhawers højre hånd, bestod der er varmt og livslangt venskab mellem de to kolleger. Så tidligt som i 1817 skriver Molbech til Bølling, at „mit Forhold til Dem er en af mine største Behageligheder i Livet, og daglig vil jeg savne Dem – naar det engang skal være saa – hvad jeg dog for *Deres* Skyld bør ønske maa skee – at vi skulle miste Dem“ og i et brev fra maj næste år takker Molbech for Bøllings venlighed og hjælpsomhed, der gør, at han kan være borte fra biblioteket „og nære min endnu ikke udslukte Ungdomskiærlighed til Landet og Naturen. Ligesaa forbunden jeg er Dem herfor, ligesaa glad er jeg over, at det er Dem jeg skylder den Forpligtelse, da jeg veed, hvor meget De er min Ven og hvormegget jeg kan stole paa Dem“. I samme brev driller Molbech iøvrigt Bølling ved at ønske ham godt vejr „og vakkre Damer, for at De ret maa nyde Foraarets Skønhed i sin hel Fylde; uden de sidste veed jeg dog, den smukkeste Natur ikke er Dem ret complet. Men De maa hellere have

dem derude paa Vilhelmsdal end paa Bibliotheket, hvor jeg ordentlig er blevet ret kied af at see Damer, der løbe derop som paa et andet Konst-kammer, og i Grunden slet ikke tage sig smukt ud imellem disse Bog-masser – hvilket man skulle sige dem, da det maaskee kunde bidrage til, at de lod vore Bøger være i Fred.“⁴³) Molbech udnyttede måske i nogen grad Bøllings venskab ved under sine mange længere og kortere rejser at lade ham passe også sine mere private gøremaal som f. eks. cirkulationen i det læseselskab han havde stiftet. Da Molbech i anledning af sin udenlandsrejse i 1819 opretter et testamente, bliver Bølling indsat som en af de få der skal have en mindegave i tilfælde af Molbechs død⁴⁴). Også da Molbech i 1841 stifter sit Holbergselskab, må han have Bølling – og Frederik Fabricius – ved sin side, men de to bliver hurtig ked af den stridbarhed som kom til at præge dette, en overgang Nordens største, litterære selskab. Det gode forhold mellem Molbech og Bølling kom også bl. a. frem da Molbech kunne fejre sit 50-års jubilæum som ansat ved biblioteket. Jubilæet gik iøvrigt fuldstændigt upåagtet hen (og Werlauff noterer skadefro i sine erindringer at Molbech til trods for at han selv havde gjort ministeriet opmærksom på dagen, ikke modtog nogen officiel påskønnelse⁴⁵), men Molbech benyttede dagen til at sende et meget smukt brev til sine nærmeste venner på biblioteket – Bølling, Carl Moldenhawer og Fabricius⁴⁶).

Frederik Fabricius, studenterforeningsmanden og i mere end 40 år Regensens viceprovst, blev som 34-årig ansat som volontør ved biblioteket og blev hurtig en af Bøllings gode venner. Han blev i 1838 leder af den danske afdeling og vågede over denne del af biblioteket som en drage. End ikke Bølling fik lov til at blande sig i dens anliggender, og da han engang – måske lidt nævenyttigt – tog fat på at alfabetisere nogle sedler til danske bøger der havde ligget ubehandlet i lang tid, får han Fabricius' heftige men kortvarige vrede at føle. Bølling må skrive en lille epistel til Fabricius (som han dog ikke nænner at give ham) – at tale med ham var svært, da han allerede i en ung alder var meget tunghør – hvori det hedder: „Naar der er Noget, der i fjerneste Maade kan henføres til danske Sal er du dog den løierligste Person, der kan tænkes! Ingen kan tage en dansk Bog i Haanden, gaae giennem danske Sal, udtage en Bog til Udlaan der el. af Hielmstiernes Samling, uden at du straks farer op, som var du stukken af en Bremse . . . Dog jeg er en Tosse, at jeg her vilde vidtløftigt deducere, hvor stor Uret du har i at fare op mod W[erlauff] og mig, saa meget mere som jeg er overbeviist om, at du fortryder det i næste Øieblik, men – du burde dog søge at beherske dig selv, saa at slige Udbrud ikke finder sted. Vi kunde jo i hvert Tilfælde tale derom i Mag“.

Fabricius var nu iøvrigt hjælpsomheden selv, hvad også N. M. Petersen giver udtryk for i forordet til sin litteraturhistorie, hvor han siger „Uden Fabricius veed jeg ikke, hvorledes det skulde have gaaet mig, jeg havde vel opgivet det Heele“. Da Fabricius som 72-årig i forbindelse med de nedennævnte personaleændringer i 1861 bliver afskediget som bibliotekssekretær (for dog i endnu 12 år at virke som „medhjælper“), giver han udtryk for sin taknemlighed overfor Bølling og Carl Moldenhawer med ordene: „Det var jo kun ved Eders Hjælp og Overbærenhed, at jeg har kunnet udfylde min Plads saaledes, at jeg tør troe, ikke at have svigtet den mig viste Tillid . . . Men jeg nærer det tillidsfulde Haab, at Du og Moldenhawer, som har været Vidner til, at det aldrig har manglet mig hverken paa Lyst eller Flid i Bibliothekets Tjeneste, ogsaa nu ville tage mig i Forsvar imod de Udsættelser paa min Virksomhed, som jeg ret vel indseer ikke ville udeblive“⁴⁷).

Hvordan forholdet mellem Bølling og bibliotekets leder i mere end en menneskealder, E. C. Werlauff, egentligt var, kan det være svært at trænge til bunds i. Werlauffs kantede og indadvendte væsen må have ligget Bølling temmelig fjernt, men har på den anden side gjort det lettere for ham at opnå den selvstændige stilling han havde, og at få lov til overfor publikum og på andre måder også at varetage mange af bibliotekets udadvendte funktioner. I striden mellem Werlauff og Molbech⁴⁸) synes det, som om Bølling har forstået at holde sig neutral. Werlauff vurderede uden tvivl Bølling efter fortjeneste. Han forsøger allerede i 1829 at få ham gjort til titulær professor, men da man ikke finder Bøllings litterære meriter tilstrækkelige må han nøjes med kancellirådstitlen, og i Werlauffs årlige indberetninger og andre skrivelser til bibliotekschefen træffer man gang på gang meget rosende udtalelser om Bølling. 1828 hedder det således om Bølling: „Paa denne Mands utrættelige Virksomhed og Nidkærhed i Bibliothekets Tjeneste har jeg flere Gange anseet det for min Pligt at henvende Deres Excellences bevaagne Opmærksomhed. Jeg vilde høiligen ønske, at han engang maatte kunde med sit nærværende Embede forene et andet, som kunde afgive et Bidrag til hans Indtægter. Men da dette i det mindste hidtil ikke har vildet lykkes, vover jeg ved denne Leilighed underdanigen at foreslaae for ham et Gage-Tillæg af 100 Rbdlr.“⁴⁹) I Werlauffs beretning til den nyudnævnte bibliotekschef A. W. Hauch om bibliotekets tilstand 1829 siges, at af de tre bibliotekssekretærer Bølling, Molbech og Thiele, er Bølling „uden Fornærmelse for nogen af dem, den utrætteligste og uundværligste, som i de offentlige Timer altid er tilstæde paa Bibliotheket, hvor han med god Redebonhed og Paalidelighed opfylder de ham paaliggende Pligter. Uden egentlig

Lærdom, foreener han med et lyst Hoved megen brugbar Bogkundskab, og udmærker sig ved den Sands for Orden, der er saa vigtig for en Bibliothekar“.⁵⁰⁾

Da Bølling, som tidligere nævnt, i 1830 fik bevilget permission i seks uger for sammen med Carl Moldenhawer at ordne dr. Moldenhawers bogsamling, skriver Werlauff til bibliotekschefen at han ikke tvivler om at Molbech og Thiele under Bøllings og Moldenhawers fravær vil varetage disses tjenesteplichter eftersom „navnlig Canc. Rd. Bølling, saa vel under Justiceraads Molbeks hyppige Fraværelse paa inden- og udenlandske [Reiser] eller formedelst Sygdom, som under Professor Thieles Udenlandsreise, med ufortrøden og rosværdig Omhue har varetaget disses Functioner“.⁵¹⁾

Også det eftermæle Werlauff i sine erindringer gav Bølling, hvem han jo overlevede i ikke mindre end ti år, er meget tiltalende. Bølling „besad en ædel og retskaffen Character, fordringsløs og tienstagtig og blandt dem, som maatte vinde Enhver, til hvem han kom i nærmere forhold. Uden egentlig Lærdom, uden nogensinde at være optraadt som Forfatter, havde han megen Literaturkundskab, var ved 50 Aars Tieneste bleven fortroelig med Bibliotheket, for hvilket han i mange Aar udelukkende opofrede sig. Her kan han derfor næsten ansees for uerstattelig. Jeg følte dybt Tabet af en saa kiær, mangeaarig troe og virksom Medarbejder, efter mig selv den ældste af Personalet, og efter hvis Bortgang jeg føler mig næsten fremmed for det Institut, ved hvilket jeg har tilbragt den største Deel af mit Liv. I samme Maaned havde han tient 50 Aar; jeg havde i den Anledning foreslaaet ham for Ministeren til Etatsraadtitel. Det blev bevilget, og ved hans Død var hans Bestalling maaskee alt underskrevet“.⁵²⁾

Som Werlauff skriver, har Bølling aldrig optrådt som forfatter; han forstod ikke som Werlauff selv – for slet ikke at tale om Chr. Molbech – at udmønte sin viden i artikler og bøger, og de ikke ubetydelige „fund“ han gjorde i Det kongelige Biblioteks samlinger inspirerede ham ikke til forskning. Men med stor glæde og hjælpsomhed stillede han sine kundskaber til rådighed for andre. Eksempler herpå er allerede berørt, og nævnes bør det også at han bistod Molbech med udgivelsen af Holbergs komedier (1843-udgaven).

Som redaktør optrådte Bølling imidlertid, og det i en ganske særlig forbindelse! Fra 1.–15. februar 1843 var han nemlig, som han selv skrev „Uansvarlig Redacteur“ af det hyggelige og studentikose „husorgan“, den håndskrevne „Alene ikke-privilegerede Bibliotheks-Tidende. Udgivet af Bibliotheks-Secretariatet“. Det er et forsøg på at skabe et vist fællesskab blandt bibliotekspersonalet og kaste et smil ind i den sikkert

ikke altid lige fornøjelige bibliotekshverdag. I „avisen“, der er et udtryk for Bøllings midtpunktsamlende virksomhed og for hele atmosfæren i det gamle bibliotek, diskuteredes, både spøgefuldt og seriøst, en række store og små bibliotekspolitiske og -tekniske problemer. Der harceleres og drilles, der udloves præmier i form af champagne, og der funderes over den ringe brug publikum gør af biblioteket. Med megen satire søges grunden i „den feilagtige Indbildning hos Publikum, at det skulde være det behageligen og gavnligen at erholde Bøgerne strax udleverede, da det dog er en uimodsigelig – paa alle Tidens Erfaring støttet – Sandhed, at enhver Nydelse, der ikkun opnaaes ved Overvindelse af nogen Vanskelighed, er langt behageligere og mere paaskjønnet, end den, der, saa at sige, flyver os i Munden“. Og senere hedder det „Censur og kun Censur i enhver Retning betrygger alle gode Borgeres Velvære, saa at Embedsmænd der administrerer Publicum slige farlige Varer, som Bøger, vistnok burde have 2 ja 3 Dage til at overveie, hvorvidt de forlangte Værker maatte være de Forlangende til sandt Gavn“. I samme nummer skriver Molbech at såfremt den „høist originale, ja upaatvivlelig unique Bibliotheks-Tidende“ vil optage også ikke-humoristiske bidrag vil han udsætte fire fireskillings franskbrød til den der på den bedste måde besvarer spørgsmålet om, hvordan man opnår „en jævn og stadig Forøgelse af Bibliothekets herlige Skatte af ældre Bøger (3: ældre end A. 1700 – eller i al Fald 1750) ved Indkiøb i Udlandet“. I et andet nummer beskæftiger en skribent „Chr.“ (sikkert C. J. A. Philipsen) sig med grunden til at bibliotekarer i Frankrig benævnes Conservateurs. Det skyldes at bibliotekerne i stedet for at være en læseanstalt, hvor man gratis kan få adgang til adspredende eller såkaldt morskabslæsning, skal have sin opmærksomhed henvendt på den kommende tid, på opbevaring af bøgerne for efterslægten. „Det maae i Særdeleshed i vor Maskin(papirs) Tidsalder være Gjenstand for alvorlig og stadig Eftertanke. Hvor vilde Gutenbergs Bibel, hvor endog Reisers Ildebrandshistorie være bleven, dersom de vare trykte paa Maskinpapir? . . . Ogsaa med Hensyn til Indbindingen kan man visselig kalde vor Tidsalder temmelig løsagtig“. Han slutter med at foreslå hylderne med katalogbindene beklædt med klæde og opsætning af træblokke i hylder, der ikke er fyldte. Artiklen får naturligvis fuld tilslutning af Molbech, der mener at det ikke mindst for et nationalbibliotek er nødvendigt at konservere og også at hensyn til det nærværende bibliotekspersonales eftermæle, „som ellers turde være udsat for slemme Beklikkelser af“ – for at tale i salig Rahbeks sprog – „Fremtidens Nyeruper“. Redaktøren foreslår i anledning af Molbechs indlæg at lade de danske konsulere forsøge at skaffe gamle bøger hos udenlandske antikvarer,

måske på den betingelse at konsulerne fik en provision på 1/4 af „hvad de kunde afprutte vedk. Antiquarer“. At henvende sig til de danske diplomater i udlandet vil næppe kunne nytte, „de ere endog fuldtop beskæftigede med deres diplomatiske Diners, Soupers, Bals etc.“ I „tidskriftets“ sidste nummer drøftes hvordan man skal fejre den 15. november 1843, der er halvtresårsdagen for bibliotekets åbning for publikum og „sandsynligvis vil falde sammen med en anden ligesaa mærkværdig Begivenhed for Bibliothekets indre Forhold, Fuldendelsen og Opstillingen af den alphabetiske Catalog“.

Bøllings virketrang, idérigdom og arbejdsglæde gav sig således mange udslag. Hans samling af „Projecter“ er før nævnt; mange af dem blev gennemført, mange var uigennemførlige, mens en række var af en sådan karakter at de først i vore dage har kunnet føres ud i virkeligheden eller stadig står på bibliotekets ønskeliste. Nævnes kan således tanken om at alle bøger i Karen Brahes Bibliotek som ikke findes i Det kongelige Bibliotek, burde afskrives eller bedre aftrykkes ved hjælp af en særlig litografisk metode opfundet af franskmænden P. Dupont. Bølling havde set denne „hemmelighed“ da han var i Paris og var meget ked af at han ikke havde råd til at ofre de 100 frc., apparatet kostede. Bølling ville også have alle danske manuskripter udenfor København afskrevet til Det kongelige Bibliotek, og til dette skulle man også skaffe afskrifter af andre bibliotekers utrykte håndskriftkataloger. Han vil have anlagt en samling af småtryk, han vil have sjældne manuskripter og inkunabler fremlagt i en permanent udstilling, ugentlige personalemøder m. v.

En del af disse planer havde Bølling sikkert tænkt at realisere når han, hvad han ret sikkert kunne regne med ville ske, blev Werlauffs efterfølger, men han havde næppe tænkt sig at Werlauff, der allerede som ung blev kaldt „gamle Werlauff“ og altid talte om sit skrøbelige helbred, skulle blive siddende til han var 80! Tilmed havde den konservative og forsigtige Werlauff lige siden systemskiftet i 1848 følt sig meget tynget af sine embedspligter; han hadede at være afhængig af rigsdagen og afskyede alt, hvad der hed statsrevisorer o. l. I 1857 indledte man imidlertid en omordning af lønningsforhold m. v. for bibliotekets embedsmænd, og dette i forbindelse med „Vanskeligheder, for ei at sige Chicaner, som hidrørte fra Revisionen, der vilde have været aldeles utaaalelige, dersom jeg ikke havde haft en saa human og billig Decisor som den ædle Linde [departementchef i kultusministeriet]“⁵³), skabte en så uholdbar situation, at D. G. Monrad i 1861 „foreslog“ Werlauff at han skulle tage sin afsked. Efter en del forhandlinger, under hvilke Werlauff fik løfte om at Bølling skulle blive hans efterfølger, og om at han for ikke at gå ned i indtægt

efter sin afsked kunne blive assistent ved biblioteket, indgav han sin afskedsansøgning, som omgående blev bevilget.

I forbindelse med det forestående chefskifte og med den nævnte lønreform ønskede D. G. Monrad i øvrigt også, foruden som ovenfor nævnt Frederik Fabricius, at afskedige læsesalsinspektør Carl Moldenhawer. Skønt endnu ikke udnævnt til chef gik Bølling varmt ind for sin ven fra barndommen, og det lykkedes ham bl. a. ved at henvise til den gæld biblioteket stod i til Moldenhawers fader, overbibliotekaren, at forhindre afskedigelsen, således at Carl Moldenhawer kunne virke i sit embede til sin død en halv snes år senere.

Med virkning fra 1. april 1861 blev da den næsten 69-årige J. A. Bølling der siden 1858 havde været 1. bibliotekssekretær, udnævnt til bibliotekets chef med titlen bibliotekar. Nogen stor forandring betød det ikke for ham; han havde sikkert i flere år fungeret som bibliotekets daglige leder, og heller ikke økonomisk var der sket nogen større ændring. Som svar på et lykønskingsbrev fra historikeren, Soderup-provsten P. W. Becker skriver han da også i et lidt træt tonefald: „Tusind Tak, kjære Provst Becker, for Deres venskabelige Lykønskning til min Udnævnelse som Bibliothekar, der dog i flere Henseender ikke er synderlig at lykønske til. For det første faar jeg ikke mere i Gage, og den blotte Ære kan man dog ikke vel leve af. For det andet kommer det mig for silde, da jeg mindst vil kunne tilfredsstille egne Fordringer til denne Stilling og maaskee vanskeligt nok de mere Uindviedes. For det tredie er jeg meget bedrøvet over mine gamle Collegers saa skaanselsløst fornedrede Stilling. De vil let kunne indsee, at jeg ikke kommer i ringe Forlegenhed ved at Werl. og Fabr. gøres til mine Assisterter!! . . . Jeg kan maaskee dog faae nogle af mine Yndlingsplaner realiserede – og det maac trøste mig“. ⁵⁴⁾

Det kan ikke undre at Bølling til en vis grad fik ret i sine betragtninger. Han magtede ikke på det tidspunkt at sætte større reformer i værk, men han fik dog gjort skridt til at råde bod på de fortvilede pladsforhold hvorunder biblioteket virkede. Det havde jo nu hele bygningen undtagen den nederste etage som var indrettet til brug for artilleriet. Til biblioteksbrug var etagen ikke velegnet, men det var den eneste praktiske mulighed for udvidelse, og med megen besvær fik man for 30.000 rdl. købt artilleriet ud, hvorefter bygningsinspektør Chr. Hansen kunne komme i gang med ombygningen.

Et fortrinligt projekt som hvis det var blevet gennemført ville have bidraget til yderligere at fæstne mindet om Bølling i bibliotekshistorien, nåede han desværre ikke at få gennemført. Det drejede sig om et af bibliotekaren ved Kungliga Biblioteket i Stockholm G. E. Klemming stillet

forslag om en storstilet udveksling mellem Danmark og Sverige af håndskrifter og ældre tryk, „som bättre skulle passa og bättre behöfvas i sina rätta hemland“. Bølling går naturligvis med glæde ind på tanken, men det synes som om han på en eller anden måde misforstår Klemming og tror at denne ønsker sagen udsat. Klemming er imidlertid, til trods for at en sådan byttehandel uden tvivl vil være til langt større fordel for Danmark end for Sverige, meget ivrig og skriver i et brev af 21. oktober 1861: „Hvad angår vårt byttestorrelag så ser jag med förundran, att De tror mig „forlange en Udsættelse af denne Underhandling“. Langt derifrån! Jag har ånyo genomläst mitt förra bref, men kan ej finna något sådant ord deri! Ju förr saken kan afgöras, dess bättre! Nu äro alla här stämnda därför; nu har jag en viss magt; för framtiden kan jag icke svara. Således hvad De kan göra gör snart. De känner enligt Molbechs katalog⁵⁵⁾, hvad vi har af handskrifter. Jag vill lemna dem alla om så önskas. Jag gör ingen småaktigheter och vänter samma åsigt från Kbhvn. Den största fruktan jag har, är att det store kgl. Bibl. och Univ. Bibl. icke skola komma öfverens om att sins emellan dela det nykommande. Ty det är väl onekligt, att vi härifrån kunna lemna mer än hvad de två bibliotheken i Kbhvn. kunna erbjuda oss. Men om en sådan sak skall företas, måste man se i stort och icke fästa sig vid småsaker. Min utgångspunkt är därför att lemna till Danmark *allt* af rent Danskt innteresse, äfven om vi tillbaka ej få mer än halfva antalet af Svenska klenoder!“⁵⁶⁾ Naturligvis har det taget sin tid at få ordnet alle de formaliteter som var nödvendige i en sådan sag, og desværre levede Bølling ikke længe nok til at få spørgsmålet løst; hans eftermand Chr. Bruun forsøgte vist nok ikke at følge sagen op.

Et årstid efter at have tiltrådt posten som bibliotekar blev Bølling angrebet af ileus, d.v.s. en pludselig opstået lukning af tarmkanalen på grund af tarmslyng e. l., og det er næppe rigtigt, således som det er nævnt, at Bølling ved at give sin ven lægen og medicinalhistorikeren F. V. Mansa en urigtig beskrivelse af sin tilstand skulle være blevet udsat for en forkert behandling. Bøllings efterfølger Chr. Bruun besøgte ham nogle dage efter at han var blevet syg, og han havde det da nogenlunde; lidenskabelig ryger som han var, lå han i sengen og røg på en stor cigar. Men næste dag forværredes sygdommen, og ved aftenstid den 18. april 1862 døde Bølling i sit hjem i Vestergade.

Skønt Bølling som bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek hørte til Slotskirkens menighed og som boende i Vestergade hørte til Frue Kirke, blev han dog begravet fra Holmens Kirke hvor han i sin tid var blevet viet af sin ven Balthasar Münter, og det blev også ham der foretog begravelse-

sen. Jordefærden fandt sted på Assistens hvor hans hustru lå begravet. Betegnende nok synes kirkebogen ikke at have taget hensyn til at justitsråd Bølling ved sin død var Det store kongelige Bibliotheks chef, den betegner ham som sekretær, og det er måske også mere som sekretær end som overbibliotekar han vil blive husket. Bølling døde fem dage før han kunne fejre 50-årsdagen for sin første officielle ansættelse ved biblioteket; gennem dette lange tidsrum havde han tjent det med en kærlighed, ærbødighed og iver, som kun få kan opvise magen til. Han havde fulgt, og i vidt omfang ledet udviklingen fra før Kielerfreden til tiden umiddelbart før 1864, en periode hvori så meget hændte såvel i Det kongelige Bibliotek som i det samfund biblioteket i stigende grad blev en del af.

Det kongelige Bibliotek har i sine 300 år haft ledere af større format end Jørgen Andresen Bølling. Med sit vennesele sind, sit beskedne væsen og sin ranke personlighed i forbindelse med usædvanlig gode anlæg for biblioteksgerningen har han dog fortjent at blive husket i bibliotekshistorien. Hans liv var langt fra fri for sorger og bekymringer, men som han sagde, selv om han gik hjemmefra med tungt sind, så var alle sorger som blæst bort i samme øjeblik han satte foden på bibliotekets trappe, og det er sikkert rigtigt når hans efterfølger Chr. Bruun i sine erindringer skriver: „For Bølling var det at arbejde i og for Bibliotheket noget nær det samme som for en anden at høre den skønneste Musik“.

En betydelig hjælp ved udarbejdelsen af ovenstående artikel, især dens første del, har været det omfattende og interessante manuskript „Om Familjerne Bølling og Dumont indtil År 1862, på Grundlag af mundtlige, skriftlige og trykte Meddelelser samlede af F. A. Bølling“, som nu findes i Det kgl. Bibliotek, skænket dertil af forfatteren prokurist F. A. Bølling, en sønneson af J. A. Bølling. – En række oplysninger er endvidere hentet fra den sympatiske skildring af J. A. Bølling som hans efterfølger som overbibliotekar Chr. Bruun har givet i sine Erindringer fra det gamle kongelige Bibliothek, København 1906, især s. 26–42, ligesom bl. a. Werlauffs bibliotekshistorie og dr. Albert Fabritius's bog om Det kgl. Bibliotheks personale fra 1653 til 1943 naturligvis har været benyttet. En del stof hvortil der ikke er særlig henvist, er desuden fundet i forskellige blandinger til bibliotekets historie der opbevares i dettes arkiv udenfor den egentlige række af journalsager.

1) Den store bibliotekssal der med sit marmorgulv og sine hvide søjler var en arkitektonisk seværdighed forsvandt desværre da den gamle biblioteksbygning blev indrettet til rigsarkiv. En del af materialet er senere blevet anvendt ved indretningen af Nationalmuseets festsal. Den Bøllingske skydeskive er gengivet på nærværende binds omslag. – 2) Det Moldenhawerske landsted, der var opført af C. F. Hansen 1806, lå på Strandvejen, hvor nu St. Joseph-Søstrenes seminarium ligger. Jvf. Jørn Rubow: C. F. Hansens Arkitektur, 1936. S. 19. – 3) Brev til Bølling 28. nov. 1843. Kgl. Bibl. Nyere Brevsamling. Dansk. – 4) Se bl. a. F. Nygaard: Det Schouboeske institut og

N. F. S. Grundtvigs lærervirksomhed sammesteds, 1880. — 5) Samme negative resultat opnåede iøvrigt en anden ansøger der ligesom Lars Bolling havde en opvakt søn at sørge for, nemlig den 34-årige „student“, C. L. Lengnick, genealogen J. C. Lengnicks fader. — 6) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 377. — 7) Breve fra og til Rasmus Rask. Udg. af L. Hjelmslev, I, 1941. S. 127. — 8) Et minde fra de to venners ungdomstid er bevaret i form af en lille billet med det studentikose rim: „Du ønskede mig i Gaar ei til Credit at trænge; Vel sandt, thi jeg for Gjæld nu mig gaaer hen at hænge. B. Münter“. (Ny kgl. Samling 2475 b, 4°.) — 9) Brev af 29. febr. 1820. — 10) Ny kgl. Samling 2475 b, 4°. — 11) Se: Bibliotheca Münsteriana, 1830. — 12) Se brev af 22. okt. 1832. Ny kgl. Samling 2475, 4°. — 13) Han døde i 1912 som læge i Ringsted. Se: Lægen D. Bollings Gavebøger 1863–1912, Udg. af V. Maar, 1920. — 14) Trykt testamente, 1851. — 15) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 387. — 16) J. M. Thiele: Af mit Livs Aarbøger. Udgivet ved C. Dumreicher. I–II, 1917. — 17) Her gengivet efter Chr. Bruuns ovennævnte „Erindringer“. — 18) Ny kgl. Samling 2475, 4°. — 19) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 1129 og 1142. — 20) Sammesteds 1160. — 21) Brev til Werlauff af 10. jan. Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 1209. — 22) G. Leyh: Aus der älteren Bibliothekspraxis, I: Beiträge zum Bibliotheks- und Buchwesen, Paul Schwenke gewidmet, 1913. S. 173. — 23) Kladder til brevet findes i Ny kgl. Samling 2475 b, 4°. — 24) Brev til Werlauff af 11. jan. Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 1210. — 25) Chr. Bruun: Den danske Katalog i det store kongelige Bibliothek, 1875. — 26) Athene, VII, 1816. S. 243. — 27) Carl S. Petersen: Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling, 1943. S. 23 f., jvf. Ada Adler: D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling, 1917. S. 179 ff. — 28) Chr. Molbech og hans Søn Chr. K. F. Molbech. En Brevveksling, 1908. S. 138. — 29) E. C. Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn. 2. Udg. 1844. S. 379. Jvf. Svend Dahl: Det kongelige Biblioteks orientalske Haandskriftsamling, 1945. (Særtryk af „Øst og Vest. Afhandlinger tilegnede Arthur Christensen“). — 30) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 442. — 31) Jvf. Victor Madsen: Katalog over det kongelige Biblioteks Inkunabler, I, 1935. Indledning s. VI f. — 32) Se: Fra Fredensborg til Athen (Memoirer og Breve, XLVIII, 1926). — 33) Breve til Werlauff 6. juli og 26. aug. 1845. Ny kgl. Samling 2387, 4° og Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 1157. — 34) Offentliggjort i „Serapeum“, 1856. — 35) Brev af 6. nov. 1842. Ny kgl. Samling 2475, 4°. — 36) Ny kgl. Samling 2475, 4°. Om Longfellows besøg i Danmark se iøvrigt A. Hilen: Longfellow and Scandinavia, 1947; L. S. Thompson: Young Longfellow, 1938; A. W. Porterfield: Eight unpublished letters of Longfellows (Scandinavian Studies and Notes, V, 1918–19); Julius Clausen: Longfellow and Scandinavia (American-Scandinavian Review, XV, 1928. S. 732–40). — 37) Brev af 17. september 1829. Kgl. Bibl. Nyere Brevsamling. Dansk. — 38) Brev af 6. juli 1839. Kgl. Bibl. Nyere Brevsamling. Dansk. — 39) Brev af 28. januar 1860 til Bolling fra Liebe. Ny kgl. Saml. 1560, 2°. — 40) Berlingske Tidende, 3. febr. 1857. — 41) Rigsdagstidende. Forhandlingerne paa Folkethinget, 8. Session, No. 91, 1857. — 42) Af mit Livs Aarbøger, II, 1917. S. 21. — 43) Breve af 27. juni 1817 og 31. maj 1818. Ny kgl. Saml. 2475, 4°. — 44) Morten Borup: Christian Molbech, 1954. S. 105. — 45) Werlauff: Erindringer af mit Liv (Memoirer og Breve, XIII), 1910. S. 186. — 46) Borup anf. st. S. 183 f. — 47) Brev fra Fabricius 23. marts 1861. Kgl. Bibl. Nyere Brevsamling. Dansk. — 48) Om denne se bl. a. Svend Dahl: Fra det kgl. Bibliotek for hundrede Aar siden (Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, XXXI, 1944). — 49) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 571. — 50) Se Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, XLIII, 1956. — 51) Kgl. Bibl. Arkiv. Journalsager, ældre rk., 612. — 52) Memoirer

og Breve, XIII. S. 201 f. – 53) Samme sted. S. 192 f. – 54) Brev af 5. april 1861. Kgl. Bibl. Nyere Brevsamling. Dansk. – 55) Danske Haandskrifter, fornemmelig af historisk Indhold i Det kongelige Bibliothek i Stockholm (Historisk Tidsskrift, IV, 1843). – 56) Ny kgl. Samling 2475, 4°; brev fra Bølling af 9. okt. 1861 findes i Kungl. Bibl. Stockholm.